

Marta Kwella

Uniwersytet Łódzki

Szkoła Podstawowa ABiS „Szkoła dla dziecka” w Łodzi

Nauczyciel w pedagogice planu daltońskiego

<https://doi.org/10.18778/8088-169-3.12>

Kim powinien być nauczyciel daltoński? Jakimi cechami się charakteryzować? Co umieć i na co zwracać uwagę? Jak pracować z dziećmi? W niniejszym artykule przybliżę sylwetkę nauczyciela daltońskiego oraz sposoby jego pracy z uczniami. Zanim jednak przedstawię jego kompetencje, chciałabym zaprezentować główne założenia planu daltońskiego.

Plan daltoński jako styl życia...

Plan daltoński nie jest metodą sztywną i niezmienną. Jest koncepcją elastyczną i możliwą do adaptacji w każdych warunkach. To idea, styl pracy i organizacji klasy oparty na trzech podstawowych filarach: samodzielności, odpowiedzialności i współpracy. To one stanowią fundament. „Helen Parkhurst widzi własne koncepcje nie jako sztywne schematy. Można je dopasować do praktyki działania każdej szkoły, w taki sposób, by nie naruszać ich fundamentów. Elastyczność koncepcji daltońskiej odwołuje się do zdolności twórczych ucznia i nauczyciela. A wszystko to ma na celu stworzenie szkoły, w której uczeń rzeczywiście może się uczyć”¹. Dodatkowym, bardzo ważnym elementem jest refleksja. Bez niej dalsza edukacja nie ma sensu. „[...] plan daltoński, jak pamiętamy, nie jest sztywnym systemem. Edukacja daltońska to koncepcja, której należy nadać postać w codziennej praktyce. Na poziomie szkoły oznacza więc bezustanną refleksję na temat wspólnie stawianych sobie celów”².

Dlatego też praca zgodna z założeniami planu daltońskiego nie jest pracą według podanego schematu, gotowego scenariusza czy realizacją treści według konkretnych

1 R. Röhner, H. Wenke, *Pedagogika planu daltońskiego*, Wydawnictwa Sor-Man, Łódź 2011, s. 22.

2 Tamże, s. 24.

wytucznych. Plan daltoński daje nauczycielowi wolność i samodzielność w realizacji tematu, ale każe pamiętać o trzech podstawowych filarach.

Jak je interpretować?

ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Rozumiana jest jako odpowiedzialność za: proces uczenia się, wykonanie zadań, jakie uczeń samodzielnie wybrał, terminowość oddania prac. „Przekazanie uczniowi odpowiedzialności za proces uczenia się oznacza powierzenie mu odpowiedzialności za wyniki tego procesu oraz za sposób, w jaki ten końcowy wynik powstaje. Uczeń odpowiada zatem zarówno za wynik, jak i za sam proces”³.

SAMODZIELNOŚĆ

Rozumiana jest jako: umiejętność samoobsługi, samodzielne dochodzenie do wiedzy, samodzielne szukanie rozwiązań oraz rozwiązywanie problemów. „Samodzielność w planie daltońskim oznacza, że uczniowie sami muszą znajdować rozwiązania, muszą sami rozwiązywać problemy i sami wykonywać zadania”⁴.

WSPÓŁPRACA

Rozumiana jest jako umiejętność współpracy każdego z każdym, jak również wzajemne słuchanie, dzielenie się ze sobą wiedzą czy życzliwe reagowanie na siebie. „Uczniowie różnią się między sobą nie tylko możliwościami intelektualnymi, ale również stylem nauki oraz tłem społecznym, ekonomicznym i kulturowym. Współpracując, dzieci uczą się liczyć się ze sobą nawzajem, brać pod uwagę różnice. Dzięki temu uczenie się poprzez współpracę wspiera również pozytywny klimat pedagogiczny w szkole, dając odpowiednie warunki do lepszej pracy”⁵.

REFLEKSJA

Rozumiana jest jako refleksja nad własną pracą. Z młodszymi dziećmi często wykorzystywane są do tego piktogramy – „bużki”. Dzięki nim dzieci określają na tablicy zadań swój stosunek do danego zadania. Jest to przykład bardzo prostej refleksji nad

3 Tamże, s. 34.

4 Tamże, s. 36.

5 Tamże, s. 46.

wykonaną pracą. Ze starszymi uczniami można przeprowadzić refleksję w formie pytań otwartych, np.: W jaki sposób rozwiązywałeś/eś problemy w tym tygodniu? Z jakich źródeł pomocniczych korzystałeś/eś? Czy wypełniłeś/eś swój plan na ten tydzień? Czy przyłożyłeś/eś się do pracy, czy był to czas stracony? Czy nauczyłeś/eś się czegoś na swoich błędach? Czy praca wygląda starannie? Czy posprzątałeś/eś po wykonanej pracy? Czy współpracowałeś/eś intensywnie z innymi? Czy częściej prosiłeś/eś o pomoc, czy jej udzielałeś? Czy ta współpraca pomogła ci, czy nie? Należy pamiętać, że refleksja ma dotyczyć nie tylko wyniku, ale całego procesu dochodzenia do wiedzy. Może odbywać się przed podjęciem pracy, w trakcie lub na koniec.

Kompetencje nauczyciela daltońskiego

Czyli w jaki sposób nauczyciel może realizować założenia planu w pracy z dziećmi? W ramach każdego z trzech, a właściwie czterech obszarów, przedstawię konkretne rozwiązania i pomysły na realizację.

W kwestii odpowiedzialności nauczyciel daltoński pozwala na samodzielne podejmowanie decyzji, również tych dotyczących procesu zdobywania wiedzy. Przykładem może być tablica do planowania, na której uczniowie samodzielnie planują, co i kiedy wykonają. Nauczyciel przygotowuje zakres treści do opracowania i przyswojenia oraz różnorodne aktywności, zadania, materiały do wykonania. Ale to uczeń decyduje co, kiedy, w jakiej kolejności wykona i na tej podstawie planuje swoją tygodniową pracę. Dzięki temu odpowiedzialność za realizację treści przenosimy z nauczycieli na uczniów. Dodatkowo z doświadczenia wiem, że treści samodzielnie zaplanowane przez uczniów są dużo chętniej wykonywane, bo nie są narzucone, ale indywidualnie wybrane. Podobne spostrzeżenia zostały spisane w publikacji Helen Parkhurst z 1928 r. Twórczyni planu daltońskiego cytuje nauczyciela przyrody, który wypowiada się o planie tak: „Pracując według Planu Daltońskiego, nauczyciel spotyka się z faktem, który jest dlań zarazem i nowy, i sympatyczny. Mianowicie przekonywa się ku swemu zdziwieniu, że większość uczniów przystępuje do pracy z zainteresowaniem i z zapałem, jakie przy dawnym systemie spotykało się jedynie u bardzo nielicznej mniejszości. Dawna rola nauczyciela, rola poganiacza, który rozdawał kawałki uprzednio przetrawionych wiadomości, uległa zmianie. Obecnie nauczający staje się rzeczywistym pomocnikiem, którego rada w sprawie wielu różnych zagadnień, bardzo realnych dla dzieci, jest przez nie poszukiwana. Uczniowie nie pracują już więcej dlatego, żeby uniknąć krytyki nauczyciela lub uzyskać jego uznanie, ale raczej dążąc do wykonania pewnych określonych zadań. Każde z dzieci ma swą osobistą pracę i nauczyciel staje się doradcą, dopomagającym do wypełniania jej. Zapał udziela się i nawet ospalcy zostają przezeń porwani”⁶.

6 H. Parkhurst, *Wychowanie według planu daltońskiego*, Wydawnictwo Książnica-Atlas, Lwów-Warszawa 1928, s. 119–120.

Nauczyciel daltoński jest wsparciem dla swoich uczniów. Jego celem jest instruowanie, uczenie poprzez odpowiadanie na pytania uczniów, podążanie za nimi. Taki nauczyciel pozwala dzieciom uczyć się samodzielnie i „nie powinien robić niczego, co potrafią zrobić dzieci”⁷. Oczywiście w sytuacji problemowej, gdy uczeń o to poprosi, nauczyciel chętnie pomaga, ale daje dzieciom możliwość samodzielnej pracy, we własnym tempie. Nie towarzyszy przy wykonywaniu pracy, nie śledzi każdego kroku, jest w klasie i obserwuje. W razie potrzeby jest do dyspozycji uczniów. „W ramach metody według koncepcji daltońskiej należy wyjść poza swoje własne przyzwyczajenia, a dominującą rolę pozostawić uczniom. Dzięki powierzeniu uczniom odpowiedzialności za proces uczenia się, akcent przesunie się z wykonywania poleceń, niejednokrotnie bardzo czasochłonnych, w kierunku prawdziwego opanowania materiału. W procesie tym ważnym elementem jest kontrola”⁸.

Innym przykładem, w ramach odpowiedzialności, mogą być obowiązki klasowe, które przydzielane są każdemu dziecku w klasie raz w tygodniu. Są to dyżury podobne do tych, jakie możemy spotkać w wielu placówkach edukacyjnych. Nauczyciel daltoński stara się, aby każdy uczeń był za coś odpowiedzialny, by drobna praca każdego dziecka tworzyła wspólną całość, czyli czystą, zadbaną i funkcjonalną salę lekcyjną. To uczniowie w klasach odpowiedzialni są za porządki na półkach, zamiatanie, ścieranie ławek czy podlewanie kwiatów. Sala lekcyjna należy do nich i oni są odpowiedzialni za jej wygląd i funkcjonalność.

W ramach samodzielności nauczyciel daltoński pracuje zgodnie z zasadą „odroczonej uwagi”, czyli czasem w trakcie trwania zajęć (np. 20 min.), podczas którego nauczyciel jest obecny w klasie, ale nie odpowiada na pytania dzieci, nie tłumaczy poleceń. Wizualizacją „odroczonej uwagi” jest zapalone czerwone światło na klasowym sygnalizatorze. Wówczas uczniowie wiedzą, że jest to czas pracy samodzielnej nad zaplanowanym materiałem, podczas którego nie mogą zadawać pytań ani nauczycielowi, ani rówieśnikom w klasie. Często zdarza się tak, że nawet jeśli w tym czasie dziecko napotka na jakiś problem, to nie mając możliwości dopytania nauczyciela, samodzielnie je rozwiązuje. Wystarczy mu trochę czasu, by zmierzyć się z trudną sytuacją. Gdy jednak okaże się, że problem wciąż jest nierozwiązany, a po czasie „odroczonej uwagi” na sygnalizatorze pojawi się żółte światło, oznacza to, że można poprosić rówieśnika o pomoc. Natomiast gdy zapali się zielone światło, można zgłosić się po pomoc do nauczyciela. Czas „odroczonej uwagi” daje uczniom możliwość samodzielnego zmierzenia się z problem. Niekiedy wystarczy dłuższa chwila i ponowne przeczytanie polecenia, by uczeń o własnych siłach rozwiązał zadanie.

7 R. Röhner, H. Wenke, *Pedagogika...*, s. 29.

8 Tamże, s. 35.

Samodzielność to również wspomniane wcześniej planowanie oraz sprawdzanie i ewaluacja własnej pracy. Przykładem znowu jest tablica do planowania, którą możemy wykorzystać również do ewaluacji, czyli ocenienia jakości własnej pracy, atrakcyjności zaplanowanych treści czy trudności zadań. Uczniowie za pomocą piktogramów oceniają swoją pracę według podanej kategorii. Starsi mogą dokonywać bardziej wnikliwych refleksji, wykorzystując do tego np. kartę do planowania, gdzie po wykonaniu wszystkich zadań zaplanowanych na dany tydzień, oceniają według podanych kryteriów np. treść zaplanowanych zadań, swoją pracę z kolegą z ławki czy swoją postawę do pracy. Dzięki temu nauczyciel otrzymuje informację zwrotną na temat pracy uczniów i zaproponowanych treści, uczniowie zaś dokonują refleksji nad własną pracą.

Kształtowanie samodzielności może odbywać się również poprzez stymulowanie uczniów do szukania swoich własnych rozwiązań w sytuacjach problemowych. Często zdarza się, że dziecko, mając kłopot w wykonaniu zadania, od razu zgłasza się do nauczyciela, jako osoby kompetentnej, i prosi o pomoc. Nauczyciel daltoński stara się tak przygotować przestrzeń w sali lekcyjnej, by uczeń, korzystając z materiałów zgromadzonych w klasie, mógł samodzielnie rozwiązać napotkany problem. Może to być instrukcja krok po kroku (umieszczona na klasowej tablicy) „Co zrobić, gdy nie rozumiem polecenia?”. Oto przykład: 1. Przeczytaj polecenie. 2. Przeczytaj polecenie na głos. 3. Poszukaj rozwiązania w książkach i atlasach. 4. Skorzystaj z komputera. 5. Poproś parę do współpracy o pomoc. 6. Wspólnie zastanówcie się nad rozwiązaniem. 7. Poproś nauczyciela o pomoc. Instrukcje te są przedstawione za pomocą piktogramów i podpisów. Dzięki nim uczeń zna sposoby rozwiązywania problemu i stara się to zrobić samodzielnie, a nie z pomocą nauczyciela. Tworzenie instrukcji krok po kroku znacznie zwiększa ich samodzielność. Dzieci, otrzymując plan działania w sytuacji problemowej, są w stanie działać samodzielnie i we własnym tempie.

Współpraca to jedna z kluczowych umiejętności zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych. Dlatego nauczyciele daltońscy zwracają szczególną uwagę na umiejętność współpracy każdego z każdym w zespole klasowym. Kształtują ją np. poprzez losowo dobieranie pary do współpracy. Pary te pomagają sobie, wspólnie działają w określonym przedziale czasowym, np. przez tydzień. W czasie trwania roku szkolnego każdy uczeń ma okazję współpracować z każdym kolegą lub koleżanką z klasy. Dzięki temu dzieci uczą się współdziałać z każdym, nawet mniej lubianym kolegą. Wiedzą, że wspólnie muszą osiągnąć wyznaczony cel, a bez pomocy drugiej osoby nie osiągną sukcesu.

Współpraca w planie daltońskim to również wiele zadań do wykonania w zespole. Tu każdy ma do zrobienia małą część większej całości, uczniowie uczą się od siebie, a dobra komunikacja, współdziałanie i kompromis są nieodzowne. Nauczyciel daltoński stara się tak kreować proces edukacyjny, by zadania były oparte na strategii

uczenia się od siebie. Uczenie to zaczyna się już na poziomie samoobsługi – gdy potrzebna jest pomoc przy zapięciu kurtki lub zawiązaniu sznurowadeł, udziela jej dziecko, które już to potrafi, a nie nauczyciel – a kończyć może przy realizacji dużych projektów, kiedy uczniowie dzielą się swoimi wiadomościami i umiejętnościami w wybranej dziedzinie. W klasach daltońskich uczenie się od siebie ma miejsce każdego dnia i w różnych dziedzinach. Przykładem może być tablica „Chętnie pomogę”, na której widnieją imiona uczniów, którzy świetnie opanowali daną umiejętność, np. chętnie pomogę w: czytaniu, liczeniu, układaniu puzzli, pracy plastycznej, ale też poprawię humor czy chętnie Cię wysłucham. Gdy uczeń napotka jakiś problem, wystarczy jedno spojrzenie na tablicę, by wiedział, do kogo może się zgłosić po pomoc. Dzięki takim rozwiązaniom dzieci poszerzają swoją wiedzę, uczą się samodzielności, rozwiązywania problemów i dawania instrukcji. W wielu sytuacjach nauczyciel nie jest potrzebny, ponieważ uczniowie samodzielnie rozwiązują napotkane problemy.

Refleksja to bardzo ważny element w procesie edukacyjnym. Bez niej nie jesteśmy w stanie osiągać kolejnych celów. Nauczyciele często, tłumacząc uczniom polecenia, mówią, co mają zrobić, jak mają zrobić, ale zbyt rzadko pytają, po co to robią? Nauczyciel daltoński stara się, by uczniowie zawsze znali cel swojej pracy, dlatego też każdą lekcję rozpoczyna od przedstawienia planu dnia i celu zajęć. Robi tak po to, by uczniowie wiedzieli, jaki jest cel ich pracy. Chce również, by jego podopieczni uświadomili sobie, co mają osiągnąć oraz jakie korzyści przyniesie im realizacja celu lekcji. Dzięki temu znacznie wzrasta motywacja do pracy – cel jest czytelny i jasny, a jego osiągnięcie przyniesie wymierny pożytek.

Nauczyciel daltoński stara się wykształcić oraz wychować ucznia odpowiedzialnego, samodzielnego, chętnie współpracującego, a nade wszystko refleksyjnego.

Opinie nauczycieli daltońskich

Helen Parkhurst w swojej publikacji z 1928 r. pt. *Wykształcenie według planu daltońskiego* przedstawia opinie nauczycieli, którzy pracowali zgodnie z założeniami planu daltońskiego od dwóch lat. Poniżej chciałabym przedstawić kilka cytatów, które, mam nadzieję, jeszcze lepiej dopełnią wizerunek nauczyciela daltońskiego.

„[...] Nauczyciel jest tu więcej starszym bratem i przyjacielem, niż nauczycielem lub instruktorem. Obcuje on z dzieckiem indywidualnie i w ten sposób dochodzi do głębszego poznania go. Nauczyciel jest tylko jednym z członków szkolnego grona społecznego, a dziecko udaje się do niego tak samo, jak jakaś jednostka w społeczeństwie dorosłych zwraca się do starszego przyjaciela, żeby z nim pomówić o ważnych sprawach. Kryje się w tym dla nauczyciela nadzwyczajna sposobność do oddziaływania na dziecko, ale zarazem i nadzwyczajna odpowiedzialność”⁹.

9 H. Parkhurst, *Wykształcenie...*, s. 118.

„Problem karności jest ogromnie uproszczony przy zastosowaniu planu. Gdy dziecko jest pobudzone do pracy przez zainteresowanie, to będzie naturalnie lepszym obywatelem swej szkoły, niż wówczas, gdy ustawicznie stara się «wywalczyć» coś od swego arcydoga – nauczyciela. Oczywiście, że z początku znajdzie się czasem jakieś lekkomyślne dziecko, które będzie przeszkadzać kolegom i mącić im spokój, tak samo jak się zdarzają zawsze takie jednostki w społeczeństwie ludzi dorosłych. Uczniami tego rodzaju zajmuje się opinia publiczna kolegów, która ich przywołuje do porządku. Wystąpienia dyscyplinarne ze strony nauczyciela stają się rzadkością”¹⁰.

NAUCZYCIELKA JĘZYKA ANGIELSKIEGO WYRAŻA SIĘ Z RÓWNĄ POCHWAŁĄ

1. *Plan Daltoński daje korzyści indywidualnej pracy. Wiedzie do zrozumienia dziecka i należytego ocenienia trudności, jakie ono napotyka.*
2. *Wytwarza się poczucie sympatii i przyjaźni pomiędzy nauczycielką i dzieckiem. Dziecko zaczyna uważać nauczycielkę za swego pomocnika i przyjaciela i ucieka się do niej z wielu osobistymi trudnościami.*
3. *Współpraca z dziećmi pracującymi samorzutnie jest prawdziwą radością. Plan zaś wytwarza samorządność.*
4. *Praca jest interesująca. U każdego z uczniów praca przedstawia się w odmienny sposób i to oswobadza nauczyciela od monotonnego jednostajnego sposobu nauczania.*
5. *Piśmienne układanie przydziałów co miesiąca przyczynia się usystematyzowania planu pracy.*
6. *Nauczycielka ma możliwość poświęcenia swego czasu i energii samemu nauczaniu, ponieważ problem utrzymania karności zmniejsza się niepomiaralnie¹¹.*

Współczesne nauczycielki daltońskie w podobnym tonie wypowiadają się o zalecanych pracach według tej koncepcji.

NAUCZYCIELKA KSZTAŁCENIA ZINTEGROWANEGO

Praca według założeń pedagogiki planu daltońskiego wniosła do mojej pracy powiew świeżości. Wiele elementów z jej założeń wykorzystywałam w swojej pracy nie wiedząc, że to plan daltoński, intuicyjnie wybierałam te, które pasowały do moich uczniów i które były dla nich atrakcyjne. Teraz, po kilku latach pracy w szkole daltońskiej, widzę wymierne efekty dla uczniów są to m.in.: lepsza organizacja ich

¹⁰ Tamże, s. 118.

¹¹ Tamże, s. 120.

pracy, większa samodzielność, umiejętność planowania swojej pracy, umiejętność współpracy z każdą osobą z klasy (a nie tylko z najlepszą koleżanką czy kolegą), odpowiedzialność za podjęte zadanie. Jako nauczycielka, jestem spokojna, i wiem, że moi uczniowie poradzą sobie w starszych klasach.

INNA NAUCZYCIELKA KSZTAŁCENIA ZINTEGROWANEGO

1. *Praca według pedagogiki planu daltońskiego daje przede wszystkim dużą możliwość indywidualnej pracy z dzieckiem, zarówno uczniem przeciętnym, zdolnym, jak i tym z trudnościami, którego trzeba wesprzeć. Możliwość przedstawienia poszczególnym dzieciom zadań na wybranym, dostosowanym do ich możliwości poziomie otwiera furtkę do uzyskania sukcesu przez każdego ucznia. Ponadto praca w oparciu o założenia planu daltońskiego stwarza sytuacje, w której odpowiedzialność za swoją naukę, ale i samodzielność „zrzucana” jest na uczniów. To dzięki pracy według tej idei nauczyciel kształtuje niebywale ważne umiejętności dzieci: samodzielność, odpowiedzialność i współpracę.*
2. *Plan daltoński daje uczniom... wolność, rozumianą jako możliwość decydowania, czego kiedy się nauczą i z jakich materiałów skorzystają. Dodatkowo uczniowie przyjmują na siebie wielką odpowiedzialność za proces zdobywania wiedzy, ale i możliwość rozwijania samodzielności w trakcie pracy w ciszy oraz współpracy w zespole. Jako nauczyciel pracujący od kilku lat zgodnie z ideą pedagogiki planu daltońskiego obserwuję, że taka odpowiedzialność i swoboda wpływa na zwiększenie chęci do pracy rozumianej jako nauki wśród uczniów klas młodszych. Ich zaangażowanie rośnie wraz z „dawaniem” coraz to większego pola wyboru, co do realizacji poszczególnych treści i tematów.*
3. *Pracując zgodnie z głównymi założeniami pedagogiki planu daltońskiego nauczyciel może więcej czasu poświęcić na indywidualną pracę z uczniem słabym, jednocześnie nie stopując, a rozwijając ucznia zdolnego.*

Sądzę, że powyższe cytaty dookreślą, nakreślą wcześniej, sylwetkę nauczyciela daltońskiego. Sama, jako nauczycielka pracująca w szkole daltońskiej, podpisuję się pod powyższymi stwierdzeniami. Na koniec chciałabym zacytować Helen Parkhurst: „Daltoński Plan Laboratoryjny nie może być uważany za jakąś niewzruszoną formę, odlaną z żelaza. Przedstawiam go sobie jako pierwszy stopień, wiodący ku wytworzeniu takiego systemu nauczania, który będzie rozwijać zdolności twórcze zarówno w nauczycielach, jak i w uczniach”¹².

12 Tamże, s. 128.

Bibliografia

Parkhurst H., *Wychowanie według planu daltońskiego*, Wydawnictwo Książnica-Atlas, Lwów-Warszawa 1928.

Röhner R., Wenke H., *Pedagogika planu daltońskiego*, Wydawnictwo Sor-Man, 2011.

Teacher in Dalton plan

(Summary)

The article is aimed to answer the questions: Who is Dalton teacher? What are the characteristics of Dalton teacher? What she/he should know and focus on? What method of working with children should she/he incorporate to develop their skills in three basic areas: responsibility, independency and cooperation? Basing on literature data and my own experience I will try to describe Dalton method teacher and his/her method working with children. Dalton plan isn't neither rigid nor dogmatic, as described by its creator Helen Parkhurst. Through analysis of Dalton plan's fundamental characteristics. I will present the profile of its teacher, keeping in mind that Parkhurst herself was very flexible.

Keywords: teacher, Dalton Plan, dalton teacher, competences of the dalton teacher, Helen Parkhurst.
